

סוגיות עכשוויות באמנות המערכה

בין הקטבים

מלחמת "חרבות ברזל" ד'

מרכז דדו
לחשיבה צבאית
בין-תחומית

מאמרי הגיליון
זמינים לקריאה גם
באתר מרכז דדו

2025
הוצאה לאור
בית דפוס

מלחמה ומדינאות: הילכו השתיים בנפרד? סקירת ספרו של פרופ' עזר גת

נבו שפיגל¹

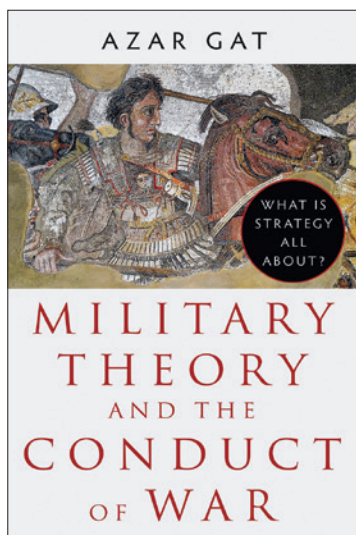
Azar Gat

Military Theory and the Conduct of War:

*What Is Strategy All About?*²

(Hurst Co Publishers Ltd, 2025)

מבוא

ישראל שרויה במלחמת הארוכה בתולדותיה. מלחמה שהחלה בחזית אחת סמוכה, והתגלגלה לכדי התגוששות אזורית רחבה שחבקה מדינות מעגל ראשון, שני, ואף שלישי. אירוע כזה מחייב התבוננות עצמית וביקורתית במה שנעשה עד כה, לשם מה הוא נעשה, ועל עצם הכלים המחשבתיים והמושגים שאיתם ניגשנו לעשייה. בספרו החדש (Gat, 2025) חוזר פרופ' עזר גת לכמה שאלות עמוקות שהניעו את המחקר שלו בעשורים האחרונים (Gat, 2001; 2006; 2017; 2024; 2018): מה טבעה של המלחמה? מה הקשר (אם ישנו) בין "טבע האדם" למלחמה? האם ישנה תאוריה אוניברסלית צבאית? מה היחס בין אסטרטגיה צבאית למדיניות? ובעיקר,

מה הלאה?³ התשובות שגת מנפק לשאלות אלו רלוונטיות במיוחד לחשיבה על האסטרטגיה הצבאית שננקטה מאז תחילת המלחמה, ובכלל לכיוון שאליו צועדת מדינת ישראל בהיבט הביטחוני.

¹ נבו שפיגל, אוניברסיטת תל אביב ומכון מולד.

² ספרו של פרופסור עזר גת, יצא לאחרונה בעברית תחת השם **התיאוריה של המלחמה** (הוצאת הקיפוד והשועל, 2025).

³ הפניות לספרו החדש של גת להלן יובאו במספר עמוד בסוגריים.

הבעיות שמלוות את האסטרטגיה הישראלית במלחמת חרבות ברזל הן למעשה אותן בעיות שרודפות את החשיבה האסטרטגית בתקופה המודרנית מאז שקלאוזביץ הכניס אותה לשלב חדש ומתוחכם יותר (קלאוזביץ, 1950; לאונרד, 1977). מחשבתו של קלאוזביץ נעה במתח מתמיד בין שני ניגודים המאפיינים את ההגות המודרנית. מצד אחד, ההבנה כי המלחמה, ובכלל זה הפעלת כוח צבאי, היא כלי מדיניות המצוי בידי גופים מדיניים, וככזה עליו להגשים תכליות מדיניות. מצד אחר, תהליך ההתמקצעות והבירוקרטיזציה של הצבא והפעילות הצבאית מוביל לנתק מן העיסוק בשאלות פוליטיות ומדיניות. נתק שמבחינה מוסדית אף נכפה על צבאות במדינות דמוקרטיות, שבהן התחום המדיני נתון בידי נציגים נבחרים של הציבור (הרכבי, 1990, עמ' 526-528).

ברשימה זו אסקור בקצרה את הדיונים השונים שעורך גת בספרו החדש, ולאחר מכן, אציג השלכות שונות שעשויות להיות לאלו ביחס להשתלשלות האירועים במלחמת חרבות ברזל.

לעשות סדר במלחמה - האם תיתכן תאוריה כללית של המלחמה?

נקודת המוצא התאורטית של גת היא אמפיריציסטית. העולם סביבנו כאוטי, ובני אדם מנסים לתת בו אותות ולארגן אותו דרך טביעת מושגים וניסוח תאוריות. תהליך הכיווץ של יצירת מושגים ותאוריות מייצר לנו דרכים יעילות לארגן ולהבין את העולם דרך היכולת להכליל על מקרים רבים, אך תמיד כשאנו עולים לרמת המושגים והתאוריות אנחנו מאבדים "מידע". כשאנו שוכחים עובדה בסיסית זו אנחנו מבצעים כשלי רציונליזציה ומנסים להתאים את המציאות למושגים ולתאוריות שלנו במקום שאלו יתאימו למציאות וישתנו איתה.⁴

ההגות בנושא מלחמה ואסטרטגיה לא שונה. לאורך ההיסטוריה סיכמו הוגים שונים, מכסנופון, פוליביוס, סון דזה, מקיאוולי ואחרים, את הידע הצבאי של תקופתם, שהושפע מהנסיבות ההיסטוריות הקונקרטיות שאלו הכירו, אך קוראים מאוחרים חשבו שהם ניסחו תאוריות אוניברסליות שאמורות להתאים לכל סיטואציה (7). שיאה של מחשבה זו התגלמה ב"מדע המלחמה" של אנטואן אנרי-ז'ומיני (וואלך, 1977). ז'ומיני (1779-1869) ניסה לגזור עקרונות אוניברסליים "גאומטריים" לניהול מלחמה מקווים פנימיים. אך התאוריה של ז'ומיני, ככל תאוריה קשיחה, נכשלה במציאות כי המלחמה מטבעה היא אירוע שמשלב חדשנות ועורמה הן בהיבט הטכנולוגי והן בהיבט שיטות הפעולה. הרציונליות-יתר הזו ניצבת כאנדרטה בתולדות התאוריה הצבאית שמדגימה לנו את חוסר התוחלת בניסיון לייצר תאוריה אחת אוניברסלית ונצחית.

קלאוזביץ (1780-1831), שכתב לאחר תום המלחמות הנפוליאוניות הבין שהתאוריות הקיימות אינן מתאימות לעידן של מלחמות עממיות מודרניות, שהרחיבו משמעותית

⁴ כפי שטענת, זו חלק מהבעיה במושג ההרתעה הישראלית. ראו: שפיגל, 2025.

את אופי המלחמה ואת היקפה. כמו כן, הוא הבין שבעידן זה, לרכיב הפסיכולוגי של החיילים, ולרכיב המוראל הכללי בקרב האומות הלוחמות יש חשיבות אדירה לאופן שבו מלחמה מתנהלת. בהשפעת הפילוסופיה הקאנטיאנית (או לפחות מה שקלאוזביץ הבין ממנה), הפרויקט שלו התחיל מהרהור כללי על טבע מושג המלחמה "המוחלט" (לאונרד, 1977, עמ' 17-18). באותה נקודה הונחו זרעי הבלבול שהובילו דורות של ממשיכיו לפרש את כתביו בצורה לא נכונה (ואלך, 1977, עמ' 33-66).

זאת מכיוון שמצד אחד קלאוזביץ רואה במלחמה "מעשה אלימות, שמטרתו לאכוף את רצונו על יריבנו" וכן "מעשה של אלימות, המובאת אל גבולותיה הקיצוניים ביותר" (לאונרד, 1977, עמ' 59, 62). וממושג מופשט זה של מלחמה גזר אותה כאמצעי למטרה – אכיפת רצונו על האויב – מה שיתאפשר רק על ידי שלילת יכולתו ללחום (שם, עמ' 60). זוהי גישה אבסולוטית לפיה המלחמה כפופה לחוק העליון: הכרעה בכוח הנשק והשמדת כוחות האויב (שם, עמ' 76). אך בד בבד, קלאוזביץ הוא גם זה שאמר כי "המלחמה אינה אלא המשך המדיניות באמצעים אחרים" (שם, עמ' 77), והדגיש כי תוצאת המלחמה לעולם אינה מוחלטת (שם, עמ' 66-67), ולכן במציאות, התכלית המדינית תופסת את המקום המרכזי (שם).

קולמוסים נשברו בניסיון ליישב את דבריו השונים של קלאוזביץ, אף כפי שמסביר גת, הדבר נובע למעשה מכך שקלאוזביץ שינה את דעתו לחלוטין לקראת סוף חייו הקצרים (11-14). דורות של תאורטיקנים ומצביאים התחנכו על דוקטרינות שגויות שביכרו את מושג המלחמה המוחלט וניסו להחילו על מלחמות במציאות, שאינן מוחלטות אף פעם. כפי שאמר קלאוזביץ, הניסיון לקרב את המלחמה בפועל אל מובנה המוחלט הוא הרה אסון היות ו"המלחמה] הייתה אובדת כל התחשבות בצרכים המדיניים, האמצעים היו מאבדים כל קשר עם המטרה, וברוב המקרים מטרה זו, שלמענה הוקדש המאמץ הקיצוני הייתה מתנפצת תחת משקלם המנוגד של הכוחות הפועלים בה" (לאונרד, 1977, עמ' 18). אך מסקנה זו לא נלמדה ומצביאים המשיכו לדגול בדוקטרינות בעייתיות כעליונות ההשמדה או עדיפות הקרב על התמרון, שאותם גזר קלאוזביץ מהמשגות שונות וסותרות של המלחמה.

הדבר התגלה כהרה אסון במיוחד כשחלק מתלמידיו הדגישו רק את היבט ההכרעה בכתיבתו ושאפו לנתק את הקשר בין המלחמה למדיניות, ובהתאם, ראו את המדינאים כמי שתם תפקידם ברגע שהמלחמה פורצת. מולטקה הזקן (1800-1891) החזיק בתפיסה אבסולוטית מובהקת שלפיה הניצחון בהכרעה הוא הרגע החשוב במלחמה (ואלך, 1977, עמ' 71). שלופן התייחס אל האסטרטגיה הצבאית כאל תחום מנותק לחלוטין משאלות מדיניות (שם, עמ' 92). גישה זו רואה בתפקידם של המצביאים להביא "ניצחון", או בביטוי המוכר והשחוק של דאגלס מקארטור: "במלחמה, אין תחליף לניצחון" (ברודי, 1980, עמ' 21-22).

הנתק שבין מלחמה למדיניות ערב מלחמת העולם הראשונה יצר מצב שבו המדינאים היו בורים ביחס לתוכניות המלחמה הגרנדיוזיות שהכינו המצביאים

לקראת עימות עם מעצמות אירופה השונות (טוכמן, 1999). לא רק בצד הגרמני שלטה הגישה האבסולוטית, אלא גם במסד הצבאי של מדינות ההסכמה המשולשת - צרפת ובריטניה. בכל רחבי היבשת נוצרה "כת מתקפה" (Snyder, 1984). המצביאים הובילו את המדינאים למלחמה ארוכה, מדממת ומיותרת. לנתק בין האסטרטגיה הצבאית למדיניות היו השלכות הוות אסון: הקיסרות הגרמנית נכנסה למלחמה שלא יכלה לנצח בה, ובסופו של דבר קרסה כישות מדינית - ההפסד הברור ביותר שניתן להעלות על הדעת. כפי שטוען ברנרד ברודי, לא הייתה כל סיבה לאסון זה: לא היה צורך מדיני במלחמה שנגמרה בצורה הטוטלית ביותר בחיסול היחידה המדינית, והדבר התרחש מפאת התמשכותה והחרפתה של המלחמה, שלא אפשרו עוד את הפסקתה (ברודי, 1980, עמ' 36-37). מלחמת העולם הראשונה היא אנדרטה לגישה שמנתקת בין מדינאות לניהול המלחמה.

גת אומנם מסכים עם קלאוזביץ (המאוחר) שהמלחמה היא מכשיר מדיניות, אך מציע שבין יעדי מדיניות ואמצעים צבאיים תהיה לולאת היזון חוזר שתיצור הרמוניה (18). הרי בחירת יעדי מדיניות שאינה מיודעת בדבר היכולות הצבאיות גם היא תוביל לאסון.

דיון רחב מקדיש גת למושג ה"ניצחון" ומבהיר שאין לעשות לו רדוקציה למושג של "הכרעה". בדומה ללידל הארט, גת מסביר שהכרעה צבאית היא לא ערובה לניצחון כהשגת יעדי המדיניות של המלחמה, ולפעמים המצב הפוך (20). דוגמה לכך היא ההכרעה הצבאית המהדהדת של צבאו ומשטרו של סדאם חוסיין בעיראק, שהתוצאה הישירה שלה הייתה שקיעה מדממת של הצבא האמריקאי בבוץ העירק. מסקנה זה חשוב לצרוב בקרב מדינאים ומצביאים.

לעניין זה ראוי להזכיר את הדברים של יהושפט הרכבי על מדיניות ומלחמה: "כל המחליט להיכנס למלחמה, בין אם יום אותה או לא, צריך להחליט על שלושה דברים: 1. תכליות של המלחמה או מטרותיה המדיניות; 2. יעדיה הצבאיים; 3. סוגה" (הרכבי 1990, עמ' 559). היעדים הצבאיים הם לא תמיד הכרעה או השמדה, והדבר תלוי בסוג המלחמה, וחשוב מכך, ביעדיה המדיניים. מעבר לכך, הניצחון בעצמו הוא תוצר של היעדים, ואין תאוריה אפריורית שגוזרת כי הניצחון יושג בקרב (כפי שטען קלאוזביץ), בתמרון, או בכל דרך אחרת. החשיבה הצבאית דורשת דינמיות והתאמה מתמדת ליעדים המדיניים, והמדינאים בתורם, כפי שמדגיש גת, צריכים להחזיק בתפיסה ריאלית על טיב הכלים הצבאיים שברשותם ועל יכולותיהם. השמדה היא אסטרטגיה יקרה מאוד גם בעבור "המשמיד", ואסטרטגיה נכונה היא דווקא זו שמצמצמת מחירים (הארט, 1956, עמ' 334).

הלכה למעשה, בפרק הראשון מציע גת לוותר על הניסיון לחשיבה צבאית ברמת הפשטה גבוהה ותוך שימוש במושגים רחבים ועמומים, כגון "יוזמה", "הפתעה", או "כלכלת הכוח". המסקנה העיקרית של גת היא שהמושגים והדוקטרינות הצבאיות שלנו רגישים לשינויים השונים שההיסטוריה מביאה איתה, ובפרט לשינויים

הטכנולוגיים בשדה המלחמה. הניסיון לגזור תאוריה כללית, או אסטרטגיה אוניברסלית מתוך טבע המלחמה כשל, כושל וייכשל (30–34). עלינו לנסח אותם כל עת מחדש לאור השינויים, ולהיות ערים לשינויים. חשוב מכול, אין לשכוח את הקשר האינהרנטי שבין המלחמה והמדיניות, והעובדה שהפעלת כוח היא בסופו של יום כלי ולא תכלית בפני עצמה.

אנטי־גרילה ואנטי־טרור

גת מייחד בספרו חלק נרחב לדיון באופן שבו מדינות ריבוניות, ובפרט דמוקרטיות ליברליות, מתמודדות עם גרילה ועם טרור. בהתאם לניתוח ההיסטורי שלו מאבחן גת בצדק שטרור כמושג וכתופעה הם חדשים יחסית ונובעים משינויי הטכנולוגיה שאפשרו לאנשים מיעוטי יכולות ואמצעים לגרום לנזק גדול (54–58). הטרור, כמו שהוא מסביר, לא נחל עד כה ניצחונות והישגים מהותיים (בניגוד ללוחמת גרילה), ועוד לא הצליח בעצמו לשבור מדינה שהתמודדה איתו (56–57). אך גת מנפק תחזית קודרת כי התמונה עשויה להשתנות כשארגוני טרור יצליחו להגביר את היעילות שלהם באמצעים טכנולוגיים חדשים, או "ישנים" בדמות נשק גרעיני.

דיון מורכב יותר מנהל גת בסוגיית ההתמודדות של דמוקרטיות עם גרילה, דיון שהחל ביתר שאת בספרו הקודם בנושא (Gat, 2009). גת טוען שגרילה היא לא צורת לחימה עדיפה בטבעה, אלא הוא מאבחן בעיה מסוימת באופן ההתמודדות של דמוקרטיות עם לוחמת גרילה שגורמת לכך שהן נוחלות יותר כישלונות מהצלחות בתחום זה. גת טוען שלמשטרים טוטליטריים ואוטוריטריים אין בעיה כזו (49–51) מפאת השימוש שלהם בטכניקות דיכוי קיצוניות כנגד מוקדי הכוח של ארגונים אלו.

בנקודה זו אולי היה ראוי שגת ייזכר בלקחים שלו על עצמו לעניין ניצחון. התשובה לשאלה מה הוא ניצחון מול ארגונים תת־מדינתיים הבוחרים בלוחמת גרילה, תלויה במידה רבה ביעדים המדיניים של המדינה הנלחמת בהם. כמו כן, ניצחון לעיתים יש למדוד בקנה מידה היסטורי. ה"הצלחה הגדולה" של משטרים טוטליטריים בדיכוי ארגוני גרילה, והלכה למעשה, מיעוטים אתניים שבשליטתם, היא לעיתים אופטית בלבד.

לאחר סוף מלחמת העולם השנייה, כשברית המועצות השתלטה על כל שטחי אוקראינה, היא התמודדה עם קמפיין גרילה קיצוני של צבא המורדים האוקראיני בהובלת סטפן בנדרה. הסובייטים נלחמו באוקראינים עד אמצע שנות החמישים תוך שימוש בשיטות דיכוי קיצוניות. עשרות אלפי אוקראינים נהרגו יחד עם אלפי חיילים סובייטים. הארגון עצמו חוסל, אך מול ממשיכיו רוסיה ממשיכה להילחם גם היום. אגרוף הברזל שהנחיתה ברית המועצות על הלאומנות האוקראינית לא חיסל אותה, אלא רק כפה עליה צורות שונות וחדשות של התממשות יחד עם שנאה כבושה ומבעבעת.

כאן יש להביא מדבריו של לידל הארט: "חולשת הדמוקרטיה במלחמה היא גם עצמתה. חוסר יעילות הוא המחיר שמשלמות הדמוקרטיות תמורת שיטתן המדינית; חיוניות היא התמורה שהן מפיקות ממנה" (לידל הארט, 1987, עמ' 237). השיטות שמשטרים טוטליטריים ואוטוריטריים משתמשים בהן הן גם הסיבות שבגינן הם קורסים במהירות ולרוב באלומות. משטרים דמוקרטיים אומנם לא מדכאים ארגוני גרילה באותה מידת אכזריות כמו משטרים טוטליטריים (אך עדיין במידה לא מבוטלת של אכזריות). אך הדבר משתלם להם בסופו של יום.

למלחמה עלויות גבוהות בחיי אדם ובמשאבים. במערכת דמוקרטית שבה הציבור נושא במחירי המלחמה, והממשלה נושאת באחריות כלפי הציבור, לעלויות הגבוהות של המלחמה בארגוני גרילה עשוי להיות תפקיד חשוב ב"איתות" לציבור ולמקבלי ההחלטות כי ניהול המלחמה לא שווה את מחיר הסכסוך ושמירה על נכסים קולוניאליים ואחרים, או שאלו עשויות להטות אותם אל עבר פתרון דמוקרטי יותר. הבעיה בדיקטטורות, שאת המחירים סופג הציבור ולא המנהיגים, ולכן אלו עצמם עשויים להחמיץ איתותים חשובים ולשקוע בקרבות מיותרים. "מנגנון המחירים" הדמוקרטי יעיל יותר מהמנגנון הריכוזי.

הפתרון הדמוקרטי גם משתלם יותר. הספרדים חיסלו את הבדלנות הבאסקית לא באכזריות נטולת מעצורים אלא ביצירת התנאים שבהם רוב הציבור הבאסקי שווה הזכויות בספרד לא ראה ערך במטרה של עצמאות באסקית. גם בסרי לנקה, המערכת הדמוקרטית סייעה לחיסול הגרילה ולהכנעת הנמרים הטמיליים (שפיגל, 2025). אומנם ממשלת ראג'פקסה הפעילה דוקטרינה צבאית אגרסיבית ביותר, ואף לפי טענות מסוימות כזו שכללה פשעים שונים כנגד המשפט הבין-לאומי ההומניטרי, אך בסופו של יום הרוב הסינהלי מקבל את המיעוט הטמילי כשותף בפרויקט הלאומי הסרי לנקי. המיעוט הטמילי מחזיק בזכויות שוות ונציגים שלו נוטלים חלק בפוליטיקה הארצית. ממשלת ראג'פקסה אף יצרה שיתופי פעולה עם דמויות מובילות בקרב הנמרים הטמיליים, כשהבולט בהם הוא קרונה אמן (Karuna Amman), מנהיג הפלג המזרחי של הנמרים, שערק והצטרף לכוחות הממשלה ומאוחר יותר אף כיהן כשר בממשלת סרי לנקה.

טבע המלחמה

בפרק השלישי בספר מתייחס גת לשתי סוגיות חשובות: מה המניע למלחמה, האם זה "טבע האדם", או טבע המערכת הפוליטית? (Doyle, 1997). האם המלחמה בהכרח תרדוף את האנושות? בניגוד לתאוריות שמחפשות בסיס ביולוגי למלחמה בטבע האדם התוקפני, או לחלופין טוענות שהמלחמה היא כולה תופעה חברתית או פוליטית, גת בוחר בעמדת ביניים לפיה התוקפנות האנושית היא כלי אחד מבין כלים רבים שעומדים בפני האנושות, שעומד בשורה אחת עם שיתוף פעולה או כלים אחרים. כלי התוקפנות נבחר לאור היעדים וההיתכנות שלו להשיגם.

בהתאם, האנושות גם יכולה למסד חלופות לפתרון סכסוכים באמצעי אלימות (67-68). גת מרחיב על "השלום הליברלי", הירידה הדרמטית בהיקף המלחמות ובנזק שלהן במאתיים השנים האחרונות ברחבי העולם המערבי. את הסיבות לשלום זה גת מייחס לסחר החופשי הליברלי שמאפשר לאומות שונות להשיג יעדים ולשגשג שלא במשחק סכום אפס, כך הן לא מתדרדרות לאמצעים אלימים, בדיוק כפי שחזו אדם סמית', עמנואל קאנט, וליברלים מוקדמים אחרים (75-76). אך התפתחות זו אינה סימן לטבע הפרוגרסיבי של ההיסטוריה, והיא יכולה אף להתהפך אם לא נעמול על השימור שלה. הסחר החופשי מצוי בתוך מארג סבוך של מוסדות וערכים שמכוננן אותו, ולא ניתן לתחזק אותו לאורך זמן ללא אותם תנאי הרקע הנדרשים.

כוח צה"ל ברצועת עזה במלחמת "חרבות ברזל" (מקור: דובר צה"ל)

מלחמת "חרבות ברזל" כמקרה מבחן

בספר של גת יש תובנות רבות שעשויות להיות רלוונטיות לניתוח אירועי מלחמת "חרבות ברזל". ברצוני להפנות את תשומת הלב למסקנה העיקרית, הצורך לשוב ולחבר בכל עת את הפעולה הצבאית לתכלית מדינית.

היבט אחד בעייתי בשנתיים האחרונות הוא בנטייה הגוברת לראות ב"הכרעה" את חזות הכול במלחמה. "הכרעה" זה מושג מפוקפק שאין לו מקבילה ברורה בטרימינולוגיה הצבאית בשפות אחרות. במילון צה"ל היא מוגדרת כך: "שבירת כוח ההתנגדות של האויב לפעול ביעילות נגדו, על ידי יצירת מצב שמתקיימים בו התנאים להשגת המשימה שנקבעה". ההכרעה הישראלית היא למעשה ניצחון צבאי

כפי שמופיע כבר אצל קלאוזביץ (ברק, 2021). "אם כתוצאה מן הקרב העוצבה המתמרנת של האויב איבדה את כושרה לפעול, או הוכתה קשות יותר מהעוצבה שלנו, עד שאבדה לה היכולת והרצון להילחם, אזי ניתן לכוונת זאת ניצחון" (קלאוזביץ, 1950, עמ' 234).

אומנם הכרעה ניתן להשיג בצורות שונות, אך בחשיבה הביטחונית הישראלית התקבע המיתוס שהכרעה משיגים בתמרון קרקעי או בקרב היבשתי שיביא להשמדת המסגרות הלוחמות של האויב עד השלב שהן אינן מסוגלות לתפקד באופן אפקטיבי יותר. המיתוס הזה מצוי בקריאות השונות (מזה עשורים) לשוב לתחזק ולטפח את צבא היבשה, או "צבא הפרשים", על גבי "צבא ההייטק" (חזות 2024). אני הולך כעת להעלות את טענה מכעיסה: אין לכך שום בסיס במציאות.

ראשית כול, ובעקבות גת, הגישה שמבכרת הכרעה ותמרון יבשתי עמוק, היא למעשה גישה ישראלית שמקורותיה בעידן טכנולוגי מסוים. אין שום סיבה להניח שגישה זו עדיין שרירה לאור השינויים הגדולים שעברו מאז. להפך, ייתכן והיא אף מגלמת את אותה "כת מתקפה" שהובילה מצביאים פרוסים להוליך את האימפריה הגרמנית אל סופה.

שנתיים אל תוך המלחמה יש לנו יכולת לערוך השוואה בין הזירות השונות שצה"ל פעל בהן. הזירה האיראנית, שבה צה"ל נסמך כמעט לחלוטין על מערכי האוויר ועל המערכים הטכנולוגיים. הזירה הלבנונית, שבה עיקר הפעלת הכוח היה באמצעות פעולות אוויריות ומיוחדות, בשילוב תמרון מוגבל סמוך לגבול. והזירה העזתית שבה צבא היבשה הוביל את המאמץ. את הזירה האיראנית נניח בצד היות וקשה לאמוד את הצלחת מלחמת "עם כלביא" בטרם תתבהר השפעתה ארוכת טווח על מאמציה של איראן לפיתוח תוכנית גרעין. אך זירת לבנון ועזה מספקות לנו די והותר נקודות להשוואה.

בלבנון, חרף סקפטיות גדולה שקדמה לאירועי קיץ-סתיו 2024, ישראל הצליחה להנחית מספר מכות כואבות מאוד על חזבאללה לאחר שנה של שחיקה עקבית והדרגתית (שלח, 2025). מבצע הביפרים, חיסול בכירים, וקטיעת שרשרת הפיקוד והשליטה של חזבאללה. רק לאחר מכן, ישראל קיימה תמרון מוגבל ביותר בדרום לבנון. המלחמה מול חזבאללה הייתה סיפור הצלחה. חזבאללה קיבל את הסכם הפסקת האש שרקחו האמריקאים, ומאז אינו מסוגל להגיב למאמצי האכיפה הישראלים, ולפעילות המוגברת של צבא לבנון לדחוק אותו צפונה מנהר הליטני. בחודש אוגוסט 2025 ממשלת לבנון אף קיבלה החלטה חסרת תקדים לפרק את חזבאללה מנשקו. מדובר בתמורות שהיו נתפסות דמיוניות בישראל לפני כמה שנים. התוצאות המרשימות נגד חזבאללה הגיעו מבחירת אמצעים צבאיים מחוכמים שתאמו יעדים מדיניים מדודים ושקולים. אמצעים אלו תמכו במאמצים המדיניים האמריקאיים לקידום הפסקת האש, ולאחר מכן במאמצים המדיניים לפרק את חזבאללה. לא היה נדרש תמרון דרמטי לעומק לבנון או "קרב שיא" (לפי הפרשנים

של קלאוזוביץ שמבכרים את ההכרעה). להפך, דווקא דרך זיהוי נכון של מרכז הכובד השונה של חזבאללה (אף הוא מושג שמגיע מקלאוזוביץ), ישראל הצליחה להנחית עליו מכות כואבות שתמרון קרקעי לא היה מצליח להשיג, ומבלי לספוג את עלויות כיבוש השטח והחזקתו בידי צה"ל. כל זאת בשילוב תבונה מדינית בקידום הסכם הפסקת אש נוח לישראל בתנאיו, והמשך מאמצים מדיניים להחליש את חזבאללה לאחר מכן. זירת לבנון היא ניצחון מובהק שבו כוח צבאי ומדיניות השתלבו כדי להשיא את התוצאה האופטימלית, ואבן הבוחן לתוצאה גם הוא מדיני.

מן העבר השני, קשה להרעיף שבחים על ניהול המלחמה בעזה. חרף חיסול בכירי חמאס, פגיעות חוזרות ונשנות במסגרותיו, וחיסול עשרות אלפים מלוחמיו, לא נראה שהגענו לניצחון דומה. המלחמה התאפיינה בלוחמה יבשתית איטית ומקוטעת, בשחיקה גבוהה של המסגרות ושל החומרה הצבאית (materiel). חמאס הוכנע כצבא טרור ונאלץ לשוב לפעול בתצורת גרילה (פרל, 2025), אך הוא שמר על פעילות סדירה עד סוף המלחמה. לאחר מכן, שב והשתלט על שטחי הרצועה במהירות. אומנם תוכנית סיום המלחמה של טראמפ ראתה את חמאס מוותר על כל החטופים החיים בפעימה אחת, אך שאר רכיבי התוכנית כבר הוצפו בתחילת שנת 2024. לפיהם חמאס מסכים לוותר על השלטון האזרחי, לא מתפרק מנשקו אלא לפי עמדתו ארוכת הטווח לידי "מסגרת לאומית מוסכמת", וישראל מסיימת את המלחמה. המשך הלחץ הצבאי בשטח אומנם שיפר במידה מסוימת את תנאי הסיום של המלחמה, אך ככל הישג יש לשאול האם הוא היה שווה את המחיר, או האם הגענו לתועלת שולית פוחתת בהתמשכות המלחמה לפרק זמן כה ארוך. האם לא היו כלי מדיניות אחרים מלבד הפעלת כוח שהיו יכולים להשיא תועלת רבה יותר בהשגת מטרות המלחמה?

צבא היבשה הוא רכיב חשוב, אך לא בהכרח מרכזי, בקומפלקס הפעלת הכוח הישראלי. אומנם צבא היבשה אפקטיבי יותר, קטלני יותר, ומקצועי יותר מזה שיצא למלחמה ביוני 1967, אך הוא מצוי בסביבה אסטרטגית שונה שבה ספק רב אם הוא יכול לייצר את אותם ההישגים. בהסתכלות פרוספקטיבית ביחס לזירות השונות, הקיימות או המתפתחות, נראה שאת עיקר את הדגש בבניין הכוח ובתפיסת ההפעלה יש להעביר למערכים אחרים בקומפלקס. יש לקוות, כי גם בעתיד נשכיל לשלב בין הפעלת כוח לתבונה מדינית שתתרגם הישגים צבאיים לניצחונות. לבסוף, אסיים בקריאה לתחייה ניאור־קלאוזוביאנית במחשבה הישראלית. בשנים האחרונות עלו קולות לפיהם נס ליחה של התאוריה של קלאוזוביץ שלפיה המלחמה היא כלי מדיניות, שנגמרת במעשה מדיני. כך לדוגמה, אלוף (בדימוס) יעקב עמידרור כתב בשעתו:

ההבנה הישנה, על־פיה על הצבא "לייצר" בשדה הקרב את התנאים שיאפשרו לדרג המדיני להשיג מצב מדיני חדש וטוב יותר ליד שולחן המשא ומתן המדיני - כבר אינה תופסת בחלק ניכר מהמקרים, לפחות לא באותו אופן שעליו דובר פעם.

בעולם הנוכחי והמורכב יותר שבו נאלצים אנשי צבא ומדינאים להתמודד היום, פעמים רבות "התוצאה הצבאית" היא "המצב" שהמדינה והדרג המדיני יכולים, ולכן רוצים, להשיג. אין "השלמה מדינית" נפרדת או נוספת, בין השאר כי אין שום מסגרת מדינית בין-לאומית היכולה להכתיב איזה שהוא מהלך משלים שכזה (עמידור, 2020, עמ' 32).

אירועי מלחמת "חרבות ברזל" מדגימים שהקשר בין מלחמה למדיניות הוא אינהרנטי, ואין תחליף לפעולה המדינית כמשלימה. התוצאה הצבאית בלבנון לבדה היא לא הדבר הטוב ביותר שהיה ניתן להשיג, ואכן השלמה מדינית השיגה לישראל הרבה יותר. אומנם הזירה הבין-לאומית משתנה, אבל זה לא גוזר כי אין כלל מסגרות בין-לאומיות שיכולות להכתיב מהלכים משלימים או להשיא לישראל רווחים גדלים מפעילות מדינית משלימה. ללא זירה מדינית ויעדי מדיניות הפעלת הכוח היא עיוורת. הדבר נכון ללבנון, הוא נכון לסוריה, ששם יש ניצוצות של אירועים דרמטיים והיסטוריים שעשויים להסתיים במתווה לסיום הסכסוך הרשמי עם מדינת סוריה, וזה נכון גם לאיראן שהסכם חדש עשוי להביא לתומו את האיום של תוכנית הגרעין שלה שרודף אותנו מזה עשורים. זה נכון גם לכל זירה אחרת שישראל פעלה בה, פועלת בה, או תפעל בה. יחד עם זאת, כפי שגת טוען, עלינו תמיד להתאים את התאוריות ואת המושגים שלנו להשתנות הזירה הבין-לאומית, ולשינויי הטכנולוגיה שמשפיעים על האופן שבו מלחמות מתנהלות.

רשימת המקורות

- ברודי, ברנרד (1980). **מלחמה ופוליטיקה**. מערכות.
- ברק, אור (2021). "מ"הכרעה" ל"ניצחון": התרת הבלבול בטרמינולוגיה הצבאית בישראל". **עדכן אסטרטגי**, כרך 24, גיליון 2, עמ' 16-29.
- הארט לידל, ביזל (1956). **אסטרטגיה של גישה עקיפה: מאה דורות של מלחמה**. מערכות.
- הארט לידל, ביזל (1987). **מחשבות על מלחמה**. מערכות.
- הרבכי, יהושפט (1990). **מלחמה ואסטרטגיה**. מערכות.
- ואלך, יהודה (1977). **תורות צבאיות: התפתחותן במאות ה-19 וה-20**. מערכות.
- חזות, גיא (2024). **צבא ההייטק וצבא הפרשים - כיצד ויתרה ישראל על צבא היבשה**. מערכות ומודן.
- טוכמן, ברברה (1999). **אוגוסט 1914**. דביר.
- לאונרד, רוג'ר אשלי (1977). **מדריך קצר לקלאוזביץ: על המלחמה**. מערכות.
- עמידור, יעקב (אוקטובר 2020). תפיסת הביטחון הלאומי של מדינת ישראל. **בין הקטבים** 34-28, עמ' 19-34.
- פרל, גל (יוני 2025). "האם וכיצד ניתן להכריע טקטית, בתמרון קרקעי, צבאות טרור - מלחמת חרבות ברזל כמקרה בוחן". **בין הקטבים**, גיליון 46, עמ' 107-129.
- קלאוזביץ, קרל פון (1950). **עקרונות המלחמה**. מערכות.
- שלח, עפר (יוני 2025). "הכר את עצמך, הכר את האויב: לקחים מערכתיים מהלחימה באיראן, לבנון ועזה". **בין הקטבים**, גיליון 46, עמ' 43-61.
- שפיגל, נבו (אוגוסט 2025). "להוציא את ההרתעה מהמשוואה". **בין הקטבים**, גיליון 46, עמ' 1-13.
- שפיגל, נבו (14 באוקטובר 2025). אפשר לנצח ארגון טרור, לא את המציאות. **תלם**.
- Doyle, Michael W. (1997). *Ways of War and Peace*. W. W. Norton & Company.
- Gat, Azar (2001). *A History of Military Thought: From the Enlightenment to the Cold War*. Oxford University Press.
- Gat, Azar (2006). *War in Human Civilization*. Oxford University Press.
- Gat, Azar (2009). *Victorious and Vulnerable: Why Democracy Won in the 20th Century and How it is Still Imperiled*. Rowman & Littlefield Publishers.
- Gat, Azar (2017). *The Causes of War and the Spread of Peace: But Will War Rebound?* Oxford University Press.
- Gat, Azar (2018). *War and Strategy in the Modern World: From Blitzkrieg to Unconventional Terrorism*. Routledge.
- Gat, Azar (2024). *The Clausewitz Myth: Or the Emperor's New Clothes*. Chronos Books.
- Gat, Azar (2025). *Military Theory and the Conduct of War: What Is Strategy All About?* Hurst Publishers.
- Snyder, Jack (1984). *The Ideology of the Offensive: Military Decision Making and the Disasters of 1914*. Cornell University Press.